

Turdiyeva Mohira Juraqulovna
RTU, Pedagogik ta'lim va psixologiya
kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari
falsafa doktori (PhD)
Turon fanlar akademiyasi faxriy dotsenti
mokhiraturdiyeva@gmail.com

MUAMMOLI TA'LIM METODLARI ORQALI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA DIVERGENT FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda divergent fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonining bolalarning ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va divergent tafakkur ko'nikmalariga ta'sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tajriba va nazorat guruhlari tashkil etilib, mashg'ulotlar muammoli ta'lim metodlari asosida olib borildi. Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim elementlaridan foydalanilgan mashg'ulotlar bolalarning kreativ tafakkur darajasini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini takomillashtirish hamda bolalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlaridan samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, divergent fikrlash, kreativ tafakkur, muammoli ta'lim metodlari, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ДИВЕРГЕНТНОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ПРОБЛЕМНО- ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические возможности использования методов проблемно-ориентированного обучения для развития дивергентного мышления у детей дошкольного возраста. Главная цель исследования – определить влияние образовательного процесса, организованного на основе проблемных ситуаций, на творческое мышление детей, навыки самостоятельного принятия решений и дивергентного мышления. В ходе исследования были сформированы экспериментальная и контрольная группы, а занятия проводились на основе методов проблемно-ориентированного обучения. Анализ результатов показал, что занятия с использованием элементов проблемно-ориентированного обучения значительно повышают уровень творческого мышления детей. Результаты исследования позволяют разработать практические рекомендации по совершенствованию образовательного процесса в дошкольных учреждениях и эффективному использованию методов проблемно-ориентированного обучения для развития творческого потенциала детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, дивергентное мышление, творческое мышление, методы проблемно-ориентированного обучения, творческое мышление, педагогические технологии.

METHODS OF DEVELOPING DIVERGENT THINKING IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING

Annotation. This article examines the pedagogical potential of using problem-based learning methods to develop divergent thinking in preschool children. The primary objective of the study was to determine the impact of a problem-based learning process on children's creative

thinking, independent decision-making skills, and divergent thinking. The study included experimental and control groups, and lessons were conducted using problem-based learning methods. Analysis of the results showed that lessons using elements of problem-based learning significantly improved children's creative thinking. The study's findings allow for the development of practical recommendations for improving the educational process in preschool institutions and the effective use of problem-based learning methods to develop children's creative potential.

Key words: preschool education, divergent thinking, creative thinking, problem-based learning methods, creative thinking, pedagogical technologies.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning divergent fikrlashini rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinayotgan dolzarb yo'nalishlardan biridir. Ilmiy adabiyotlarda kreativ tafakkur shaxsning yangi g'oyalar yaratish, noodatiy echimlar topish hamda muammolarga moslashuvchan yondashish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ayniqsa, bolalik davrida ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish va ijtimoiy moslashuv uchun muhim omil hisoblanadi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda divergent fikrlashning shakllanishi bolaning faol bilish jarayoni bilan chambarchas bog'liq ekani ta'kidlanadi. L.S. Vygotskiy nazariyasiga ko'ra, bolaning tafakkuri ijtimoiy muhit va faoliyat jarayonida rivojlanadi, bunda muammoli vaziyatlar bolaning yaqin rivojlanish zonasini kengaytiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu yondashuv muammoli ta'lim metodlarining nazariy asosini tashkil etadi.

J.P. Guilford kreativ tafakkurni divergent fikrlash bilan bog'lab, uning asosiy ko'rsatkichlari sifatida fikrlarning ravonligi, moslashuvchanligi va originalligini ajratib ko'rsatadi. Tadqiqotchining fikricha, aynan muammoli vaziyatlar va ochiq savollar bolalarda divergent fikrlashni faollashtiradi. Bu esa muammoli ta'lim metodlarining kreativ tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

E.P. Torrance tomonidan ishlab chiqilgan kreativ fikrlashni baholash testlari ham bolalarda ijodiy qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirish masalasida keng qo'llaniladi. Torrance tadqiqotlarida maktabgacha yosh davri kreativ tafakkurning eng faol rivojlanish bosqichi ekanligi qayd etilgan bo'lib, bu davrda ta'lim jarayonini muammoli va izlanishga yo'naltirilgan tarzda tashkil etish yuqori samaradorlik berishi isbotlangan.

Zamonaviy xorijiy tadqiqotlarda muammoli ta'lim (Problem-Based Learning) bolalarning mustaqil fikrlash, muammoni tahlil qilish va ijodiy echimlar ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi samarali pedagogik texnologiya sifatida e'tirof etilmoqda. Tadqiqotchilar muammoli ta'lim jarayonida bolalarning bilish faolligi oshishi, ta'limga bo'lgan ichki motivatsiyasi kuchayishi va divergent fikrlash elementlari izchil rivojlanishini ta'kidlaydilar.

Maktabgacha ta'lim sohasidagi ilmiy manbalarda muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish o'yin faoliyati bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilganda yanada samarali bo'lishi qayd etilgan. Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan rolli o'yinlar, ijodiy topshiriqlar va mantiqiy muammolar bolalarda fantaziya, tasavvur va mustaqil fikrlashni faollashtiradi. Bu esa divergent fikrlashning kompleks rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim metodlarining aynan maktabgacha yoshdagi bolalar kreativ tafakkuriga hamda divergent fikrlashiga ta'siri bo'yicha empirik tadqiqotlar etarli darajada emas. Ko'plab tadqiqotlar umumiy ta'lim bosqichlariga qaratilgan bo'lib, maktabgacha ta'lim tizimiga moslashtirilgan metodik modellarning ilmiy asoslari kam o'rganilgan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy zarurati va dolzarbligini belgilaydi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar orasida muammoli ta'lim metodlari bolalarning mustaqil fikrlashi, muammoni anglash va echim topish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Muammoli ta'lim jarayonida bolalar tayyor bilimlarni qabul qilishdan ko'ra, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, taxminlarni ilgari surish va ijodiy echimlar topishga undaladi. Bu esa ularning kreativ tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim amaliyotida muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish bolalarning qiziqishini oshirish, bilish faolligini rag'batlantirish va ijodiy imkoniyatlarini ochib berishga hamda ularning o'z fikrini erkin ifodalay olishiga xizmat qiladi. Shunga qaramay, muammoli ta'lim metodlarining aynan maktabgacha yoshdagi bolalar divergent fikrlashiga ta'siri masalasi etarlicha chuqur tadqiq etilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqot mavzusining naqadar dolzarbligini belgilab beradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda divergent fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlarining samaradorligini ilmiy asosda aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar tizimi ishlab chiqildi hamda tajriba-sinov ishlari orqali uning natijalari tahlil qilindi.

Bu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarda divergent fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlarining samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, tajriba-sinov tadqiqoti shaklida tashkil etildi. Tadqiqot jarayoni muammoli vaziyatlar asosida ishlab chiqilgan mashg'ulotlar tizimini amaliyotga joriy etish hamda uning natijalarini ilmiy tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotda maktabgacha ta'lim muassasasida tarbiyalanayotgan 5–6 yoshli bolalar ishtirok etdi. Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib, ishtirokchilar ikki guruhga ajratildi:

- **Tajriba guruhi**, unda ta'lim jarayoni muammoli ta'lim metodlari asosida tashkil etildi;
- **Nazorat guruhi**, unda mashg'ulotlar an'anaviy ta'lim usullari asosida olib borildi.

Guruhlar yosh va rivojlanish darajasi jihatidan o'zaro tenglashtirildi, bu esa tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minlashga xizmat qildi.

Tajriba guruhi uchun muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar tizimi ishlab chiqildi. Ushbu mashg'ulotlar bolalarni faol fikrlashga, muammoni anglashga, turli echimlarni taklif qilishga va ijodiy yondashuvni namoyon etishga yo'naltirildi. Mashg'ulotlar davomida ochiq savollar, muammoli topshiriqlar, ijodiy vaziyatlar hamda o'yin elementlaridan keng foydalanildi.

Nazorat guruhida esa ta'lim jarayoni asosan tayyor bilimlarni berishga yo'naltirilgan, reproduktiv xarakterdagi mashg'ulotlar orqali olib borildi. Bu holat muammoli ta'lim metodlarining ta'sirini aniq taqqoslash imkonini berdi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- pedagogik kuzatuv;
- suhbat;
- ijodiy topshiriqlar asosida diagnostika;
- tajriba va nazorat natijalarini taqqoslash;
- statistik va sifat tahlili.

Bolalarning divergent fikrlash darajasi fikrlarning originalligi, moslashuvchanligi va mustaqilligi kabi ko'rsatkichlar asosida baholandi.

Tadqiqot maktabgacha ta'lim muassasasida tarbiyalanayotgan 4–6 yoshli bolalar ishtirokida o'tkazildi. Yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ishtirokchilar quyidagi guruhlarga ajratildi:

- Kichik guruh – 4 yoshli bolalar
- O'rta guruh – 5 yoshli bolalar
- Katta guruh – 6 yoshli bolalar

Har bir yosh guruhida tajriba va nazorat kichik guruhlari shakllantirildi, bu esa yosh omilining ta'sirini tahlil qilish imkonini berdi.

Qo'llanilgan metodlar va ularning yosh guruhlari bo'yicha taqsimoti

1. Pedagogik kuzatuv metodi

Pedagogik kuzatuv metodi (4–6 yosh guruhlari)

Tadqiqot jarayonida 4–6 yoshli bolalarning muammoli vaziyatlarga bo'lgan munosabati, fikrlash faolligi, mustaqil echim taklif qilish holatlari hamda ijodiy tashabbuslarini aniqlash maqsadida pedagogik kuzatuv metodidan foydalanildi. Kuzatuvlar rejalashtirilgan mashg'ulotlar jarayonida hamda bolalarning erkin o'yin faoliyati davomida tizimli ravishda olib borildi.

Mashg'ulot jarayonidagi kuzatuvlar davomida bolalarga muammoli vaziyatlar taqdim etildi. Masalan, konstruktor mashg'ulotida bolalarga "Qanday qilib kublardan balandroq va qulamaydigan uy qurish mumkin?" degan muammo qo'yildi. Ushbu vaziyatda ayrim bolalar tayyor namunaga taqlid qilgan bo'lsa, boshqalari yangi shakllar sinab ko'rdi, konstruksiyani qayta qurdi yoki tengdoshlaridan maslahat oldi. Pedagog bolalarning muammoni anglash tezligi, faol fikrlash jarayonida ishtiroki va taklif etilgan echimlarning xilma-xilligini kuzatdi.

Erkin o'yin faoliyatidagi kuzatuvlar bolalarning tashabbuskorligini va ijodiy faolligini aniqlashga xizmat qildi. Masalan, rolli o'yinlar jarayonida ("Do'kon", "Shifoxona", "Quruvchilar") ayrim bolalar o'yinning syujetini mustaqil rivojlantirib, yangi rollar va vaziyatlar kiritdi. Boshqa bolalar esa muammoli holatlar yuzaga kelganda (o'yinchoq etishmasligi, rollar bo'linishi) muqobil echimlar taklif qildi yoki vaziyatni kelishuv orqali hal qilishga harakat qildi.

Shuningdek, tasviriy faoliyat jarayonida bolalarning ijodiy tashabbuslari kuzatildi. Masalan, berilgan mavzu doirasidan chiqib, rasmga qo'shimcha elementlar kiritish, ranglarni noodatiy uyg'unlashtirish yoki rasm mazmunini og'zaki izohlash jarayonida bolalarning mustaqil fikrlashi va kreativ yondashuvi qayd etildi.

Kuzatuv natijalari maxsus ishlab chiqilgan kuzatuv varaqalari orqali qayd etilib, unda bolalarning muammoli vaziyatga munosabati, fikrlash faolligi, mustaqil echim taklif qilish darajasi va ijodiy tashabbus ko'rsatkichlari belgilandi. Olingan ma'lumotlar yosh guruhlarini kesimida tahlil qilinib, muammoli ta'lim metodlarining bolalar kreativ tafakkurini rivojlantirishdagi ta'sirini aniqlashda foydalanildi.

2. Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar

Tadqiqot jarayonida muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar 5–6 yoshli bolalar uchun asosiy eksperimental metod sifatida qo'llanildi. Ushbu mashg'ulotlar bolalarning yosh va bilish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan muammoli topshiriqlar, ochiq savollar hamda ijodiy vaziyatlar orqali amalga oshirildi. Mashg'ulotlarning asosiy maqsadi bolalarni tayyor echimlarni qabul qilishdan ko'ra, muammoni mustaqil tahlil qilish va ijodiy echimlar topishga yo'naltirishdan iborat bo'ldi.

5 yoshli bolalar bilan o'tkazilgan mashg'ulotlarda muammoli vaziyatlar asosan kundalik hayotga yaqin holatlar asosida tashkil etildi. Masalan, mashg'ulot davomida bolalarga "Agar o'yinchoqlarni saqlaydigan quti kichik bo'lsa, barcha o'yinchoqlarni qanday joylashtirish mumkin?" degan muammo taklif etildi. Bolalar turli echimlarni ilgari surib, o'yinchoqlarni tartiblash, ayrimlarini boshqa joyga qo'yish yoki yangi quti yasash kabi g'oyalarni taklif etdilar. Ochiq savollar orqali ularning fikrlash jarayoni rag'batlantirildi va har bir bolaning ijodiy yondashuvi qo'llab-quvvatlandi.

6 yoshli bolalar bilan olib borilgan mashg'ulotlarda muammoli vaziyatlar yanada murakkablashtirildi va bir nechta muqobil echimlarni talab qiladigan holatlar yaratildi. Masalan, bolalarga "Agar bog'cha hovlisida o'ynash uchun joy kam bo'lsa, uni qanday qilib hamma uchun qulay qilish mumkin?" kabi muammo berildi. Bolalar o'z fikrlarini rasm, maket yoki og'zaki izoh orqali ifodaladilar. Ushbu faoliyat jarayonida bolalarning muammoga moslashuvchan yondashuvi, fikrlarning originalligi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati kuzatildi.

4 yoshli bolalar uchun muammoli ta'lim metodlari soddalashtirilgan, o'yin xarakteridagi vaziyatlar asosida joriy etildi. Masalan, konstruktor o'yinida bolalarga "Qanday qilib ayiqcha ko'prikdan o'tishi mumkin?" degan sodd muammo qo'yildi. Bolalar turli kublardan foydalanib, ko'prik qurishga harakat qildilar. Ushbu jarayonda asosiy e'tibor bolaning muammoni tushunishi, harakat orqali echim topishi va ijodiy tashabbus ko'rsatishiga qaratildi.

Mashg'ulotlar davomida ochiq savollar ("Yana qanday yo'l bilan qilish mumkin?", "Boshqacha fikr bormi?") orqali bolalarning fikrlash faolligi oshirildi. Har bir bolaning taklif etgan echimlari baholanmasdan, rag'batlantirildi, bu esa erkin va ijodiy muhitni shakllantirishga xizmat qildi. Natijada muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning kreativ tafakkurini rivojlantirishda samarali metod sifatida namoyon bo'ldi.

3. Ijodiy topshiriqlar orqali diagnostika

Tadqiqot jarayonida 4–6 yoshli bolalarning divergent fikrlash darajasini aniqlash va rivojlanish dinamikasini kuzatish maqsadida ijodiy topshiriqlar asosidagi diagnostika metodi qoʻllanildi. Ushbu metod bolalarning yosh, psixologik va bilish imkoniyatlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich tashkil etildi.

4 yoshli bolalar uchun ijodiy topshiriqlar asosan oʻyin xarakterida boʻlib, bolaning tasavvurini erkin ifodalashiga yoʻnaltirildi. Masalan, bolalarga “Agar bulutlar gapira olsa, ular nima der edi?” kabi sodda va qiziqarli savollar asosida rasm chizish topshirigʻi berildi. Shuningdek, kundalik hayotda tanish boʻlgan predmetlar (qoshiq, kubik, qogʻoz quti) taklif etilib, ulardan noodatiy tarzda foydalanish haqida fikr bildirish soʻraldi. Ushbu topshiriqlar orqali bolaning fantaziyasi, tasavvuri va ijodiy faolligi kuzatildi.

5 yoshli bolalar bilan olib borilgan ijodiy topshiriqlar nisbatan murakkabroq boʻlib, muammoli vaziyat elementlari bilan boyitildi. Masalan, bolalarga yarim tayyor rasm berilib, uni oʻz xohishiga koʻra davom ettirish topshirildi yoki “Agar oʻyinchoqlar jonlanib qolsa, nima boʻlardir?” mavzusida qisqa hikoya tuzish soʻraldi. Bundan tashqari, oddi predmetlardan (karton, rangli qogʻoz, ip) yangi buyum yaratish vazifalari berildi. Ushbu faoliyat bolalarning muammoga ijodiy yondashuvi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini aniqlashga xizmat qildi.

6 yoshli bolalar uchun ijodiy topshiriqlar aniq muammoli vaziyatlar asosida tashkil etildi. Masalan, bolalarga “Agar bolalar bogʻchasida suv toʻsatdan oʻchib qolsa, qoʻllarni qanday yuvish mumkin?” kabi hayotiy muammolar taklif etildi va turli echimlar ishlab chiqish soʻraldi. Shuningdek, berilgan predmetlardan noodatiy foydalanish (masalan, plastik idishni oʻyinchoqqa aylantirish) yoki rasm asosida mustaqil hikoya tuzish topshiriqlari bajarildi. Bu topshiriqlar bolalarning divergent fikrlashi, originalligi va mantiqiy izchilligini baholash imkonini berdi.

Ijodiy topshiriqlarni bajarish jarayonida bolalarning fikrlar xilma-xilligi, yangicha yondashuvi, tashabbuskorligi va mustaqil echim taklif qilish darajasi pedagogik kuzatuv asosida qayd etildi. Olingan natijalar yosh guruhlari kesimida tahlil qilinib, muammoli taʼlim metodlarining divergent fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash uchun foydalanildi.

4. Suhbat metodi

Tadqiqot jarayonida 5–6 yoshli bolalar bilan suhbat metodi asosiy diagnostik vosita sifatida qoʻllanildi. Ushbu metod orqali bolalarning muammoli vaziyatni tushunish darajasi, fikrini ogʻzaki ifodalash qobiliyati va mustaqil qaror qabul qilishga tayyorligi oʻrganildi.

5 yoshli bolalar bilan suhbat jarayonida muammoli vaziyatlar kundalik hayotga yaqin misollar orqali taqdim etildi. Masalan:

- “Agar rasm chizish uchun ranglar etishmasa, nima qilarding?”
- “Agar doʻstlaring bilan oʻyinchoqni boʻlishish qiyin boʻlsa, qanday echim toparding?”

Bolalar bu savollarga turli echimlarni taklif qilib, oʻz fikrlarini ogʻzaki ravishda ifodaladilar. Baʼzilar yangi vositalar yoki ijodiy usullarni tavsiya qildi, boshqalari esa yordam soʻrash yoki navbat bilan ishlash kabi muqobil yoʻllarni ilgari surdi. Shu orqali ularning muammoga yondashuvi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati kuzatildi.

6 yoshli bolalar bilan suhbatlar yanada murakkab va kengroq kontekstga ega boʻldi. Masalan:

- “Agar bogʻcha hovlisida oʻyin joyi etarli boʻlmasa, bolalar uchun qanday joy yaratish mumkin?”
- “Agar hikoya qahramoni qiyin vaziyatga tushsa, u qanday harakat qilishi kerak?”

Bolalar suhbat davomida turli gʻoyalarni ifodaladilar, oʻz fikrlarini tushuntirish uchun misollar keltirdilar va mantiqiy izohlar berdilar. Bu esa ularning muammoli vaziyatni anglash darajasi va ijodiy tafakkurini aniqlashga imkon berdi.

4 yoshli bolalar bilan suhbatlar qisqa, yoʻnaltirilgan savollar asosida olib borildi. Masalan:

- “Qaysi oʻyinchoq bilan oʻynashni xohlaysan?”
- “Agar bloklar qulab ketse, nima qilasan?”

Ushbu savollar bolalarning e'tiborini muammoli vaziyatga yo'naltirib, ularning fikrlarini sodda, ammo ijodiy tarzda ifodalashlariga imkon yaratdi. Shu orqali 4 yoshli bolalarning tushunish darajasi va mustaqil echim topish qobiliyati baholandi.

Suhbatlar natijalari maxsus kuzatuv jadvallari va yozma qaydlar orqali tizimli ravishda qayd etildi. Ushbu metod bolalarning muammoli vaziyatlarda fikrlashini, ijodiy echimlar topishini va o'z fikrini og'zaki ifodalash qobiliyatini baholashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

5. Taqqoslash va statistik tahlil metodi

Tadqiqot jarayonida barcha yosh guruhleri natijalari bo'yicha taqqoslash va statistik tahlil metodi qo'llanildi. Ushbu metod orqali tajriba va nazorat guruhlarining dastlabki va yakuniy ko'rsatkichlari o'zaro solishtirildi hamda muammoli ta'lim metodlarining samaradorligi aniqlashtirildi.

Dastlabki bosqichda 4–6 yoshli bolalarning divergent fikrlash ko'rsatkichlari (fikrlarning originalligi, moslashuvchanligi, mustaqil echim taklif qilish va ijodiy tashabbus) pedagogik kuzatuv, suhbat va ijodiy topshiriqlar orqali o'lchandi. Masalan:

- 4 yoshli bolalarda rasm chizish va o'yin konstruksiyalari orqali echim taklif qilish faolligi,
- 5–6 yoshli bolalarda muammoli topshiriqlar va ochiq savollarga javob berishdagi mustaqillik va ijodiy yondashuv darajasi.

Yakuniy bosqichda esa bolalar muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarni yakunladilar va natijalar qayd etildi. Har bir yosh guruhi uchun quyidagi ko'rsatkichlar tahlil qilindi:

1. Tajriba guruhi – muammoli ta'lim metodlari asosida mashg'ulotlar o'tkazilgan bolalar;
2. Nazorat guruhi – an'anaviy ta'lim metodlari asosida mashg'ulotlar o'tkazilgan bolalar.

Olingan natijalar sifat va miqdoriy tahlil asosida umumlashtirildi:

- Fikrlarning originalligi va echimlarning xilma-xilligi bo'yicha ballar berildi;
- Muammoli vaziyatga moslashuvchan yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish ko'rsatkichlari jadval va diagrammalar yordamida solishtirildi;
- Har bir yosh guruhi kesimida tajriba va nazorat guruhleri natijalari tahlil qilindi.

Amaliy misol sifatida: 5 yoshli tajriba guruhi o'yinchoqlarni joylashtirish muammosini hal qilishda o'rtacha 3–4 mustaqil echim taklif qilgan bo'lsa, nazorat guruhi bolalari asosan tayyor echimni takrorlagan. Shu tarzda, 6 yoshli bolalarda esa muammoli vaziyatlarda echimlarning originalligi tajriba guruhida 40–50% yuqori bo'lib chiqdi. 4 yoshli bolalar uchun esa soddalashtirilgan topshiriqlar yordamida ijodiy faollik ko'rsatkichlari tajriba guruhi bolalarida sezilarli darajada oshgani kuzatildi.

Shu tariqa, taqqoslash va statistik tahlil metodi yordamida muammoli ta'lim metodlarining 4–6 yosh guruhlarida divergent fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligi ilmiy asosda aniqlanib, yosh omili kesimida ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

Tajriba va nazorat guruhleri bo'yicha divergent fikrlash ko'rsatkichlari (%), 4–6 yosh guruhleri misolida ajratib ko'rsatilgan.(1-jadval)

Jadval 1.

Yosh guruhi	Guruh	Fikrlarning originalligi	Moslashuvchan yondashuv	Mustaqil echim taklif qilish	Ijodiy tashabbus
4 yosh	Tajriba	45% → 65%	40% → 60%	35% → 55%	50% → 70%
	Nazorat	44% → 48%	39% → 43%	36% → 40%	51% → 53%
5 yosh	Tajriba	50% → 75%	46% → 70%	42% → 68%	55% → 78%
	Nazorat	49% → 52%	45% → 48%	43% → 46%	54% → 56%
6 yosh	Tajriba	55% → 82%	50% → 78%	48% → 75%	58% → 80%
	Nazorat	53% → 56%	49% → 52%	47% → 50%	57% → 60%

Jadval 1. Jadvaldagi ko'rsatkichlar dastlabki → yakuniy foizlar sifatida berilgan.

Tahlil va kuzatuv natijalari

1. Fikrlarning originalligi:

5–6 yoshli bolalar tajriba guruhida 25–27% ga oshdi, bu nazorat guruhiga nisbatan sezilarli farqni ko'rsatadi. 4 yoshli bolalarda ham muammoli ta'lim metodlari qo'llanilganda originallik 20% ga oshdi.

2. Moslashuvchan yondashuv:

Tajriba guruhidagi bolalar muammoli vaziyatlarga turli echimlar topish va o'yin yoki mashg'ulot jarayonida moslashish ko'rsatkichini oshirdi. 6 yoshli bolalarda bu parametr 28% ga oshgan, nazorat guruhida esa faqat 3–4%.

3. Mustaqil echim taklif qilish:

5 yoshli bolalarda mustaqil echim taklif qilish ko'rsatkichi 26% ga oshdi, bu esa muammoli vaziyatlar asosida mashg'ulotlarning samaradorligini ko'rsatadi. 4 yoshli bolalarda 20% ga oshgan, lekin yoshning kichikligi sababli ko'rsatkichlar nisbatan pastroq.

4. Ijodiy tashabbus:

Erkin o'yin va ijodiy topshiriqlar bolalarning tashabbus ko'rsatishini oshirdi. Tajriba guruhida barcha yosh guruhlari uchun ijodiy tashabbus 20–23% ga oshgan, nazorat guruhida esa faqat 2–5%.

Tajriba-sinov ishlari yakunida olingan natijalar dastlabki va yakuniy ko'rsatkichlar asosida tahlil qilindi. Tajriba va nazorat guruhlari natijalarining o'zaro taqqoslanishi muammoli ta'lim metodlarining bolalar divergent fikrlashini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar jadval va diagrammalar orqali umumlashtirildi hamda ilmiy xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim metodlari 4–6 yoshli bolalarda divergent fikrlashning barcha asosiy ko'rsatkichlarini (fikrlarning originalligi, moslashuvchan yondashuv, mustaqil echim taklif qilish, ijodiy tashabbus) sezilarli darajada oshiradi.

4 yoshli bolalar uchun soddalashtirilgan o'yin va ijodiy topshiriqlar yordamida muammoli vaziyatlarga moslashuvchanlik va ijodiy tashabbus ko'rsatkichlari taxminan 20% ga oshdi. Bu yosh guruhida fikrlarning originalligi va mustaqil echim taklif qilish ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq bo'ldi, bu esa yosh bolalarda ham muammoli ta'lim metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi.

5–6 yoshli bolalar uchun esa muammoli topshiriqlar va ochiq savollar orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar yanada samarali bo'ldi. 6 yoshli tajriba guruhi bolalarining fikrlarning originalligi 27%, mustaqil echim taklif qilish 28% ga oshdi. Bu natija Hennessey & Amabile (2010) va Torrance (2016) tadqiqotlari bilan mos keladi, ular ham muammoli ta'lim metodlari bolalarining ijodiy faolligini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatgan.

Shuningdek, Moslashuvchan yondashuv va Ijodiy tashabbus ko'rsatkichlarining o'sishi shuni ko'rsatadiki, muammoli vaziyatlarda bolalar biror bir muammoga bir nechta echim topishga harakat qiladi. Bu esa divergent fikrlashning rivojlanishiga xizmat qiladi, va Runco & Acar (2012) tadqiqotlari bilan mos keladi.

Qiziqarli jihati shundaki, 4 yoshli bolalarda ham soddalashtirilgan muammoli topshiriqlar yordamida ijodiy faollik oshdi. Bu esa yosh bolalarda muammoli ta'lim metodlari dastlabki rivojlanish bosqichida ham samarali ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tajriba va nazorat guruhlari natijalari o'rtasidagi farq yosh oshishi bilan yanada aniq ko'zga tashlanadi, bu esa yosh omilining metod samaradorligiga ta'sirini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim metodlari 4–6 yoshli bolalarda divergent fikrlashni samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Asosiy xulosalar:

1. 4–6 yoshli bolalarda muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar fikrlarning originalligi, moslashuvchan yondashuv, mustaqil echim taklif qilish va ijodiy tashabbus ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshirdi.

2. 4 yoshli bolalarda soddalashtirilgan muammoli topshiriqlar yordamida ijodiy faollik va mustaqil fikrlash darajasi oshgan, bu metodning yosh bolalar uchun ham samarali ekanligini ko'rsatadi.

3. 5–6 yoshli bolalarda muammoli vaziyatlar yanada murakkab va kengroq bo‘lib, bolalarning divergent fikrlash va ijodiy echimlar topish qobiliyatini sezilarli darajada oshirdi.

4. Taqqoslash va statistik tahlil natijalari tajriba guruhi va nazorat guruhi o‘rtasidagi farqni aniq ko‘rsatdi: tajriba guruhi bolalarining ijodiy ko‘rsatkichlari 20–28% ga oshdi, nazorat guruhi bolalarida esa faqat 2–5% o‘shish kuzatildi.

Amaliy tavsiyalar:

1. Maktabgacha ta‘lim muassasalarida muammoli ta‘lim metodlarini muntazam qo‘llash tavsiya etiladi. Mashg‘ulotlar bolalarning yosh xususiyatlariga moslashtirilishi lozim.

2. 4 yoshli bolalar uchun muammoli topshiriqlar o‘yin xarakterida bo‘lishi kerak, masalan, rasm chizish, konstruksiyalar yaratish, predmetlardan noodatiy foydalanish.

3. 5–6 yoshli bolalar uchun muammoli vaziyatlar real hayotiy misollar bilan boyitilishi va ochiq savollar orqali bolalarning fikrlashini rivojlantirish tavsiya etiladi.

4. Pedagoglar erkin o‘yin va suhbat metodlarini qo‘llab, bolalarning ijodiy tashabbusini rag‘batlantirishlari lozim.

5. Kelajak tadqiqotlarida muammoli ta‘lim metodlarini boshqa yosh guruhlari va turli pedagogik sharoitlarda qo‘llash samaradorligini o‘rganish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli ta‘lim metodlari maktabgacha yoshdagi bolalarning divergent fikrlashini rivojlantirishda ilmiy jihatdan asoslangan, samarali va amaliy ahamiyatga ega vosita ekanligi tasdiqlandi. Ushbu metodlar bolalarning ijodiy faolligini oshiradi, muammoli vaziyatlarda mustaqil echim topish qobiliyatini rivojlantiradi hamda kelajakdagi ta‘lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent, 2022.

2. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.X. Maktabgacha ta‘lim pedagogikasi.– Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

3. Davletshin M.G. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

4. Klarin M.V. Innovatsion ta‘lim texnologiyalari. – Moskva: Pedagogika, 2017.

5. Torrance E.P. Creativity in the Classroom. – Washington: National Education Association, 2016.

6. Hennessey B.A., Amabile T.M. Creativity. Annual Review of Psychology, 2010, Vol. 61, pp. 569–598.

7. Runco M.A., Acar S. Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential. Creativity Research Journal, 2012, Vol. 24(1), pp. 66–75.

8. Craft A. Creativity and Early Years Education. – London: Continuum, 2015.

9. Vygotsky L.S. Imagination and Creativity in Childhood. – New York: Routledge, 2004.

10. Turdieva, Mokhira Jurakulovna. “PRINCIPLES AND METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN.” Innovative Development in Educational Activities 2.8 (2023): 49-53.

11. Turdieva M. J. Content Of Development Of Creative Skills Of Preschool Children Based On Individual And Innovative Approach //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2022. – T. 2. – №. 1.5 Pedagogical sciences.

12. Jurakulovna, Turdieva Mokhira, et al. “Organization Of The Process Of Preschool Education And Upbringing Based On A Student-Centered Approach.” International Journal of Early Childhood 14.03: 2022.

13. Олимов К., Турдиева М. Инновационный подход и государственная учебная программа “первый шаг” в реализации процесса дошкольного образования и подготовки //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2/С. – С. 419-423.